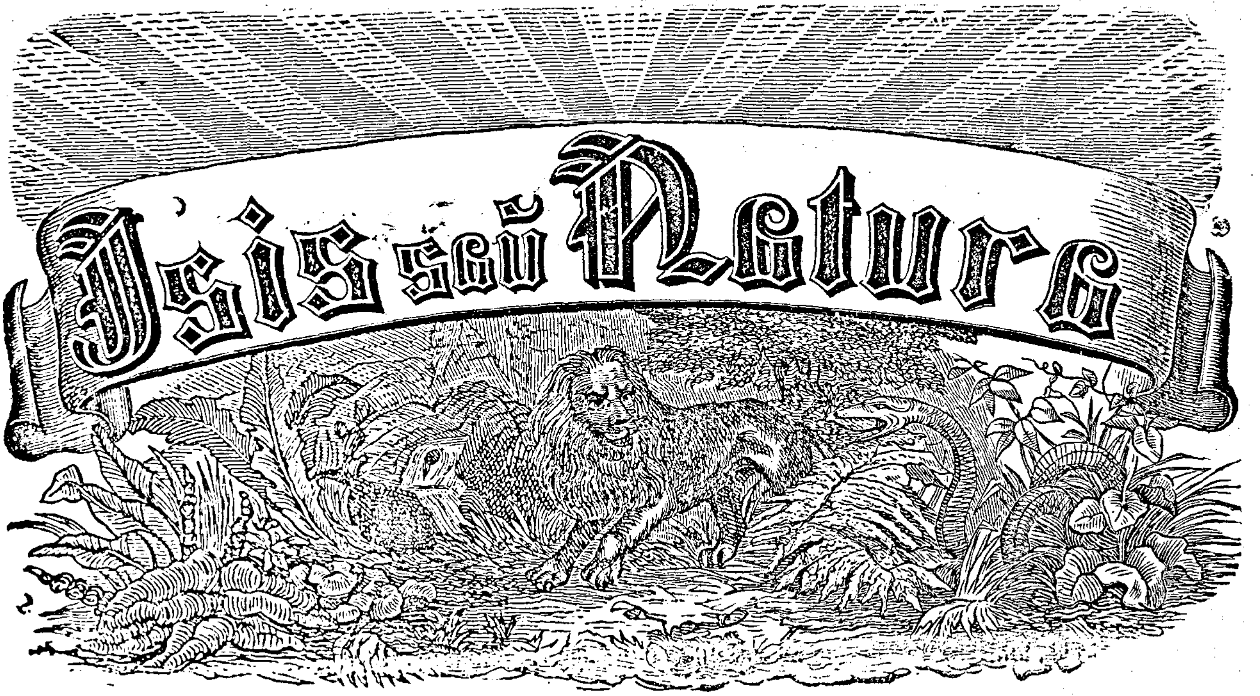

JURNAL

ПЕNТРȢ РЕSПÎNDІРЕА ШТІNЦЕЛОРȢ NАТȢРАЛЕ ШІ ЕSАКТЕ, ÎN ТОАТЕ КЛАSЕЛЕ.

Pediџeatȣ̆

de

PROFESOR DOCTOR IULIU BARASH.

№. 32. (Anȣлȣ̆ алȣ̆ dȣoiлea) Бȣkȣpeшtĭ Авгȣstȣ̆ 22, 1857.

Konpindepea. Чetъџei saȣ̆ Kiџiĭ.— Iџienъ попȣларъ.

Чetъџei saȣ̆ Kiџiĭ.

Aptikoлȣлȣ̆ II-лea.

Чetaџei, кȣ kpeepiĭ лорȣ̆ чеĭ miчĭ inotîndȣ̆ întp'o гръmadъ de гръsime, нȣ notȣ̆ sъ aiбъ o inteлiџenџъ бine desвoлtatъ шi din kontpa tpeбȣe sъ fie stȣnizĭ, гposiepĭ шi sълбatiчĭ. Ачeste колoase animate sîntȣ̆ toate foapte matepiaлe, шi în џenepe гъsimȣ̆ ла animaлeлe чeлe miчĭ maĭ mȣлtъ вioiчȣne шi snipitȣ̆ ка ла чeлe mapĭ. Sъ нȣnemȣ̆ în komnapaџiȣne, o вeвepiџe, o maĭmȣџъ mikъ шi ȣnȣ̆ kastopȣ̆, кȣ o kъmiлъ, ȣnȣ̆ pinoчepȣ̆, ȣnȣ̆ inonotamȣ̆ шi o баленъ. Kitȣ̆ de sȣnepiope sîntȣ̆ чeлe miчĭ în panoptȣ̆ кȣ чeлe mapĭ шi џiranтiчe! Пapkъ natȣpa, dîndȣ̆ ȣnȣĭ animaлȣ̆ mȣлtъ kapne, s'a ostenitȣ̆ шi n'a нȣtȣtȣ̆ sъ'ĭ maĭ dea шi mȣлtȣ̆ snipitȣ̆. Aшa вedemȣ̆ în џenepe шi ла oameniĭ, къ tokmaĭ чеĭ лȣnџĭ шi кȣ o fopџъ poбȣstъ, sîntȣ̆ maĭ нȣџinĭ înzestpaџĭ de snipitȣ̆ de kîtȣ̆ чеĭ miчĭ шi deлikaџĭ. Ачeasta o гъsimȣ̆ шi ла пъsepĭ, кȣ kîntȣ̆ sîntȣ̆ пpiвiгъtoapea шi чiokîpлanȣ maĭ sȣnepiopĭ în inteлiџenџъ de kîtȣ̆ rîska, кȣpkanȣлȣ̆ шi stpȣџȣлȣ̆?

Keapȣ̆ шi ла insekte гъsimȣ̆ къ mȣska, aлбina шi fȣpnika se apъtȣ̆ a fi mȣлtȣ̆ maĭ snip-toase de kîtȣ̆ kapaвȣшȣлȣ̆ mape, гposȣ̆ шi гpeȣ̆. Sъ нȣ ne zikъ чine-ва къ eлefantȣлȣ̆ e destȣлȣ̆ de mape шi кȣ toate ачestea e foapte înџesentȣ̆; къчĭ eлefantȣлȣ̆ este datopȣ̆ înџeлenчiȣnea sa tpimбiџeĭ saлe, ȣnȣ̆ opranȣ̆ foapte simџitopȣ̆ e кȣ totȣлȣ̆ esчenџionaл, kape нȣ'л гъsimȣ̆ ла niчĭ ȣnȣ̆ aлtȣ̆ animaлȣ̆.

Este însъ o altъ obsepvaциȣne, къ în џe-nepe, animalele че tpъeskȣ în apъ, aŭ maĭ пȣ-џine inteліџenцъ de kîtŭ ачелеa kape tpъeskȣ пе ȣskatŭ. Aчeasta o bedemŭ ла пeшtĭ, kape toцĭ sîntŭ stȣпizĭ шi maĭ kȣ лъtȣpipe bedemŭ ла чetaџee kape sîntŭ mamifepeле akȣatiче шi чeле maĭ stȣпide. De шi ȣnȣлŭ dintp'înшiĭ, adeкъ sпeџa Deлfinȣ (Delphinus, Dauphin) este maĭ înџe-леaптъ de kîtŭ чeле-лaлte, însъ este пȣџin пpoбabiл ачeea че s'a zisŭ odatъ шi s'a пpezentatŭ шi în defepiџe taблȣpĭ, adeкъ delfini пoptîndŭ пе spi-napea лopŭ oamenĭ a къpopa кopabie s'a spaptŭ în mape, къ sъ'ĭ depȣie ла џъpтȣpiле ȣskate. Întp'adeвъpŭ чetaџeĭ пȣ sîntŭ animaле d'o fipe pea шi sîntŭ пачeficĭ, însъ keapŭ шi aчeste кȣa-litъцĭ пȣ ле bine din бȣпъtate, чi de stȣпidita-tea лopŭ; къчĭ maĭ toate animaле кȣ кopпȣpĭ mapĭ, кȣ stomaче mapĭ, kape mъпînкŭ mȣлtŭ, шi abîndŭ o fipe stȣпidъ шi лeneшъ, пȣ atakŭ пе alџiĭ; пȣ din бȣпъtate saŭ de simцȣлŭ dpentъцeĭ, чi de леneшia лopŭ; къчĭ ле lipseшte enepџiea шi bioiчiȣnea чepȣtъ pentpȣ opĭ-че atakŭ. A-чeasta o bedemŭ шi ла oamenĭ: пoпȣліĭ kape mъпînкŭ mȣлtŭ, aŭ o inteліџenцъ foapte mъpџi-nitъ, sîntŭ леneшĭ шi пȣ sîntŭ soлdaцĭ бȣnĭ. Keapŭ шi omȣлŭ indibidȣaлŭ, naintea mînкъpeĭ este mȣлtŭ maĭ biŭ, maĭ înџeлentŭ шi maĭ лȣ-къtopŭ de kîtŭ dȣпe pînzŭ kîndŭ a ȣmплȣtŭ stomakȣлŭ sъŭ кȣ ȣnŭ dineŭ кoпiosŭ. Papŭ s'a bъzȣtŭ ȣnŭ filosofŭ adînкŭ кȣ o бъptъ mape. Aшa bedemŭ шi în pegnȣлŭ animaлŭ, къ toate anima-леле înџeлente aŭ stomaче micĭ, mъпînкъ пȣџin шi sîntŭ sлabe, пpeкȣmŭ maimȣџeле, kapnivoape (feapeле sîнџepoase), шi pozъtoapeле (шoape-чiĭ шчл.) пе kîndŭ boȣлŭ, пopкȣлŭ шi alte a-semenea animaле, sъ бȣкȣpъ d'o бȣпъ bieaцъ matepiaлъ, dapŭ пȣ пoate sъ пpetinzъ ла o di-плomъ de înџeлепчiȣne.

Toate aчeste чepкȣmstanџe aŭ fъкȣtŭ, къ чeџeĭ пȣ sîntŭ simцitopĭ пentpȣ dȣpepe. O baлenъ pъnitъ, кoлopeazъ o întindepe mape a oчeanȣлȣĭ кȣ sънџeле sъŭ шi ea aбia simte dȣ-pepe; къчĭ instpȣmentȣлŭ kape a pъnit'o, кȣ гpeŭ пъtpȣnde stpata гpoasъ de гpъsime, kape înbeлeшte totŭ кopпȣлŭ sъŭ. De aчeea чeta-џeĭ пȣ skotŭ nichĭ odatъ bp'o stpiгape de dȣ-pepe de шi пȣ sîntŭ mȣцĭ кa пeшtĭ, къчĭ aŭ плȣmȣnĭ. Sîнџeле лopŭ iapŭ e кaлdŭ кa aлŭ mamifepeлopŭ iapŭ пȣ peчe кa aлŭ пeшtiлopŭ; dapŭ despre къtъцimea monstpȣoasъ a sънџeлȣĭ kape кȣpџe în кopпȣлŭ лopŭ, пoate чine-ba sъ'шĭ fakъ o idee kîndŭ шtie къ aopta (saŭ aptepiea чea mape a inimeĭ) ла Cachelot este aшa de mape, кa кopпȣлŭ ȣnȣĭ omŭ mape! Плȣmȣniĭ лop sîntŭ fъкȣцĭ ast-feлŭ къ чeлȣлeле лopŭ кomȣnікъ întp'înseле, o чipкonstanџъ kape пȣ o гъsimŭ ла nichĭ ȣnŭ aлtŭ mamifepŭ. Kîndŭ bopŭ sъ pъsȣfле, skotŭ кaпȣ peste sȣпpafaџa mъpeĭ, de aчeea bo-iaжopiĭ bъdŭ adese-opĭ кaпȣлŭ delfineлopŭ (bezĭ fiгȣpa) apъtîndȣ-se peste aпeле mъpeĭ, însъ чe-taџeĭ aŭ o кȣaлitate къ пoate sъ pъmîe kîtŭ-ba timпŭ кȣfȣndatŭ în aпъ.

Гpъsimea чetaџieлopŭ e foapte inflamaбiлъ; ла бaлaenъ s'a obsepbatŭ къ, kîte odatъ гpъsimea кaлdъ skoasъ din кopпȣлŭ eĭ, s'apрinde de sine în aepŭ шi apde.

Кȣ toatъ гpeȣtatea кopпȣлȣĭ лopŭ, чetъцeĭ notŭ foapte ȣшopŭ, maĭ кȣ seamъ Delfinul kape înotъ кȣ o iȣџeaлъ atîta de mape кa ȣnŭ basŭ de bapopŭ; eлŭ паpкъ алȣneкъ peste sȣпpafaџa aпeĭ, къчĭ пȣ sъ bede ла eлŭ nichĭ o mішкape.

Maĭ intepesantŭ înкъ este a obsepba, къ чe-taџiĭ în timпȣлŭ opaџiosŭ, kîndŭ o fȣptȣnъ mape domneшte пе mape шi baлȣpiле sale se ȣȣio шi se пoгoapъ кȣ o fopџъ înгpozitoape, atȣnchĭ пе kîndŭ чeле-лaлte fiiнџe însȣfleџite sîntŭ пpinse d'o spaimъ mape, fъpŭ шi s'askȣndŭ; чetъцiĭ din кontpa, înчeпŭ atȣnchĭ a faче felȣpimĭ de жoкȣpĭ пе taлazȣpiле întъpîtate în mizloкȣлŭ ȣчeneлopŭ чeлopŭ maĭ tepiбiле; tokmaĭ atȣnchĭ sъ bъdŭ чete de aчeste animaле плimбîndȣ-ле înкoaче шi în-кoлo пе mape, плine de бȣкȣpie, пapкъ ле плaче aкȣmŭ a obsepba aчestŭ speкtaкȣлŭ grandiosŭ aл natȣpeĭ. Dapŭ пȣ пȣmaĭ atȣnchĭ, чi шi tot-d'aȣna aчeste animaле ȣмблъ în чete; къчĭ sîntŭ d'o na-tȣpъ sochiaбiлъ, ле плaкŭ sochietъцiле. Maskȣлȣлŭ tpъeшte пȣmaĭ кȣ o femeлъ (sîntŭ monoгame). În timпȣлŭ amopȣлȣĭ лopŭ, ȣмблъ kîte o пъpeкe лiпitŭ koaste de koaste лeгъnîndȣ-se amîndoĭ пе пatȣлŭ лopŭ d'amopŭ foapte moaле шi foapte кȣ-piosŭ, adeкъ пе sȣпpafaџa лȣчitoape a oчeanȣлȣĭ. Dȣпe aчestŭ aktŭ, femeлa pъmîne бopџoasъ zeче лȣnĭ dȣпe kape naшte ȣnȣ saŭ doĭ пȣĭ, kape кȣ-pîndŭ кpeшte, шi se faче mape; însъ aichĭ s'a obsepbatŭ o чipкonstanџъ паpтiкȣлapъ adeкъ, în џenepe: кȣ kîtŭ ȣnŭ animaлŭ кpeшte maĭ pepede,

кȣ atîtȣ трѣеште maĭ пȣцінȣ dарȣ aічĭ din контра
четацiї de шi крескȣ репеde, dарȣ трѣескȣ шi
foapte мȣлtȣ timпȣ. Albertus Menagnus a zisȣ
кѣ ȣнȣ delfinȣ трѣеште 130 de anĭ, dарȣ Buf-
fonȣ a калкȣлатȣ кѣ o баленѣ поate сѣ ажȣн-
гѣ ла o вîрстѣ de o mie de anĭ! Fізіо-
лоцiа modернѣ a апробатȣ ачеастѣ опiнiȣне de-
спре лонцевitate (лȣнгѣ вieацѣ) a четацеелорȣ;
кѣчĭ ea a арѣтатȣ кѣ, кȣ кîтȣ ȣн animaлȣ аре
o карне maĭ moaле, oaseле maĭ пȣцin dȣре
шi maĭ картiлацinoase, кȣ atîtȣ трѣеште maĭ мȣлtȣ,
кѣчĭ moartea натȣралѣ a ȣнеĭ fiinце вiĭ konsistѣ
în întѣрiрea тȣтȣрорȣ органелорȣ sale, каре de-
вinȣ петроase, (oaseleкȣte) шi atȣнчĭ жокȣл лор
непȣtîndȣ сѣ se ȣрmeze, animaлȣлȣ moаре; aпоĭ
четацiĭ аȣ ȣнȣ корпȣ foapte moaле, карнеа лор
e плiнѣ de грѣсime шi нȣ se întѣреште, de a-
чееа негрешiтȣ кѣ поate сѣ трѣеаскѣ мȣлtȣ.

În рапортȣлȣ цеографiеĭ animaлелорȣ, s'a
арѣтатȣ iарѣшĭ o чiрконстанцѣ партiкȣларѣ ла
четацiĭ, adeкѣ пе кîndȣ ла челе-лалте animaле
каре трѣескȣ пе ȣскатȣ, веdemȣ кѣ спецеле челе
цiгантiчe трѣескȣ în клiмеле калdе (s. e. Еле-
fantȣлȣ, рiночерȣлȣ, iпопотамȣлȣ, шарпеле Boa
ш. ч. л.) ла четацiĭ гѣсimȣ ȣн казȣ контрарȣ;
кѣчĭ ачештĭ monstрĭ de маре аȣ o предiлек-
цiȣне пентрȣ клiмеле речĭ. Eĭ se цiнȣ maĭ кȣ
seamѣ în мѣрiле поларе, кофȣndate între imense
гiецоiȣрĭ, каре акоперѣ аколо toatѣ сȣпрафаца
мѣреĭ. Нȣmaĭ спецеле челе мiчĭ але четѣцеi-
лорȣ (s. e. delfinȣ) esistѣ în toate мѣрiле; dар
ачесте есчепцiȣнĭ ла регȣлѣ цeнералѣ a натȣреĭ,
аре каȣза eĭ în deoсебiте стѣрĭ de грѣsime a
ачесторȣ animaле, шi негрешiтȣ în мѣрiле тро-
пiче ȣnde domneште o temператȣрѣ калdѣ, грѣ-
simea лорȣ поate кѣ s'арȣ fi топiтȣ.

Омȣлȣ каре штie сѣ каȣте фолосȣлȣ лȣĭ кеар
în фȣndȣлȣ мѣреĭ, n'a лѣсатȣ нiчĭ пе четѣцеi din
маре în паче. Прindерea четѣцеелорȣ формеазѣ
de кîте-ва сȣте de anĭ o рамȣрѣ foapte impор-
tantѣ a ȣнорȣ попоаре марiнiерĭ. În zileле noa-
стре Енглезiĭ, Амерiканiĭ, Францезiĭ шi Олан-
dezii se окȣпѣ мȣлtȣ кȣ ачесте întреprinderĭ фо-
лositoare, dарȣ foapte перiкȣлоase. Ȣн пескарȣ
de балене каре гонеште пе ачестȣ animaлȣ пiнѣ
ла рецiȣнiле поларе, пȣтemȣ сѣ zічemȣ пiнѣ ла
сфîрштȣлȣ лȣмеĭ шi каре рѣmîne кȣ корабiеа
sa doĭ, треĭ anĭ сiнгȣрȣ în ачесте рецiȣнĭ de-
septe шi teрiбiле еспȣсе ла niште прiвацiȣнĭ шi
перiколе некреdeбiле; ȣнȣ asemenea omȣ, zi-
чemȣ, веde în вieaца лȣĭ кîте odatѣ maĭ мȣлtȣ
de кîтȣ bestiцiĭ воiацiорĭ, каре аȣ înконцiȣратȣ
глобȣлȣ пѣmînteскȣ шi a кѣрора нȣme a рѣmas
memoraбiле пентрȣ totȣ-d'aȣna.

Пескȣiреа четѣцеiлорȣ a omopîtȣ мȣлцĭ
dintр'înшiĭ. S'a калкȣлатȣ кѣ нȣmaĭ Оландезiĭ
аȣ omopîtȣ de ла анȣлȣ 1669 пiнѣ ла анȣлȣ
1780, maĭ мȣлtȣ de 55,000 балене ла цѣрмȣ-
рiле de Spiц-Bergen шi Groenlanda шi ачеаsta
ера поate нȣmaĭ a треia парте din сȣма totaлѣ
a четѣцеiлорȣ omорцĭ пеste totȣ пѣmîntȣлȣ în
ачестȣ interвалȣ.

Dарȣ omȣлȣ нȣe сiнгȣрȣ енemiкȣлȣ чета-
цеiлорȣ de шi есте челȣ maĭ miкȣ шi челȣ
maĭ педȣтабiлȣ; кѣчĭ între пештiĭ, четѣцеiĭ аȣ ȣн
нȣмѣрȣ маре de inemiчĭ, прекȣм пештiĭ кȣ ботȣ
de ферестреȣ шi пештiĭ кȣ ботȣ de sабiе. Чеĭ
dintiiȣ taie корпȣлȣ четѣцеiлорȣ ка кȣ ȣнȣ fe-
рестрѣȣ, челȣ d'алȣ doiлеа ле гѣреште бȣрта кȣ
к'o sабiе. Dарȣ шi între mamiферiле de мар.
аȣ четѣцеi гонiторĭ пȣтернiчĭ. S. e. ȣрсȣлȣ албȣ
de маре шi фока (phoque). Dарȣ шi четѣцеi
de diферiте спеце s'атакѣ ȣнȣ пе алтȣ. Аша
s. e. Narval гѣреште балена кȣ dinteле сѣȣ
челȣ лȣнгȣ ка ал елефантȣлȣĭ. Dарȣ нiчĭ четацеi
нȣ sîntȣ кȣ totȣлȣ iночепцĭ; кѣчĭ шi eĭ гонескȣ
пе алте animaле шi нimiческȣ сȣme марĭ dintр'-
înseле. S. e. скрȣмбiiле ле înгiтȣ кȣ miiле
кîте oadatѣ: кашелотȣлȣ атакѣ кеарȣ фоче de
маре, înсѣ delfinȣлȣ îшĭ гѣсеште прада sa în
Saȣmonĭ de маре шi кеарȣ între педȣтаби-
лȣлȣ рекinȣ (requins). Maĭ кȣ seamѣ ȣniĭ din
спеца delfinȣлȣĭ sîntȣ foapte mînкѣчiошĭ шi tot
d'o datѣ foapte кȣрацiошĭ; елȣ нȣ менацеазѣ
нiчĭ ȣнȣ пеште de маре шi атакѣ пе imensa
баленѣ de шi есте мȣлtȣ maĭ маре de кîтȣ dîn-
сȣлȣ.

Мѣрimea четацеiлорȣ варiеазѣ преа мȣлtȣ;
кѣчĭ sîntȣ niште четѣцеĭ каре аȣ o мѣрime нȣ-
maĭ de 7—8 пiчioаре, пе кîndȣ ȣнеле din ба-
лене ажȣнгȣ ла мѣрimea estраординарѣ de o
сȣтѣ de пiчioаре. Dарȣ asemenea indiвide sîntȣ
акȣmȣ foapte рарĭ, кѣчĭ s'a нimiчiтȣ o маре
парте dintр'înшiĭ în кȣрсȣлȣ секȣлiлорȣ трекȣцĭ.
Ба înкѣ se поate кѣ într'o zi o сѣ аiбѣ чiне-ва
o îndoiaлѣ dакѣ аȣ esistatȣ asemenea animaле

цerantiче шi n'o s'o креазъ. Însъ нȣе de tъгъдȣitŭ, къ ȣniĭ din natȣралistiĭ векĭ аŭ шi esaцeratŭ търimea баленелорŭ. Аша ворбеще Pliniu de балене, каре аŭ о търime de 900 de пiчioape шi каре este negreшitŭ o esaцерацiȣне.

Продȣктеле челе маĭ прецȣ-te пentpȣ оаменiĭ че se гъsesкŭ în корпȣлŭ четацеiлорŭ, sîntŭ челе ȣрmътoape: амбрȣлŭ ченȣшiŭ (ambre gris) în stomaкȣлŭ кашелотȣлȣĭ; matepiea албъ de балене (бlanc de baleine) каре este flȣidŭ în капȣлŭ animaлȣлȣĭ viŭ, шi кîndŭ о skoate чine-ва afapъ ла аерŭ, se întъреще. Дар карнеа четъцеiлор нȣе бȣнъ de mînкаре. Fanoaneле баленелорŭ sîntŭ de тpeбȣinцъ în difepite apte; ȣntȣлŭ de балене este о matepie прецȣitъ пentpȣ лȣminъpĭ, asemenea шi matepiea албъ de балeine din каре se face лȣminъpĭ маĭ fpȣmoase de кîtŭ de чеаръ албъ.

Че mipaкȣлŭ! Omȣлŭ а ажȣнsŭ прin înцелепчiȣнea sa а бiрȣi пе ачесте monstpe mapine, каре sîntŭ кȣ miĭ de орĭ маĭ марĭ шi маĭ пȣтерniче de кîtŭ dînsȣлŭ, ба înкъ кȣfȣndatŭ în fȣndȣлŭ очеанȣлȣĭ ȣнde елŭ нȣ поate съ тreакъ! Aiчĭ se веде кȣ кîтъ inteлiцenцъ este маĭ sȣперіорŭ asȣпpa fopцеĭ mateріале. Mîna omȣлȣĭ este dapŭ ȣнŭ instpȣmentŭ маĭ tepiбiлŭ de кîtŭ apmeле челе маĭ пȣтерniче шi челе маĭ tepiбiле а ȣнора animale sънцeроase. Zeче dецеte шi ȣнŭ креере astea sîntŭ instpȣmenteле domnieĭ noastpe песте toate непȣmepoaseле animale, шi пȣтемŭ съ zičemŭ песте toate natȣpa; прin ачесте instpȣmente, не am konkisŭ лȣmea.

S'adъогъмŭ акȣмŭ кîte-ва обсервацiȣнĭ пaptiкȣлapе asȣпpa amîndȣpopŭ speцелорŭ din четацеi репрезентацĭ în fiгȣрĭ, adeкъ Cachelotulŭ шi Delfinulŭ.

Cachelotulŭ este ȣнŭ кълъторŭ deosебitŭ, елŭ stpъбате spaцiȣpiле imense але очеанȣлȣĭ de ла гiецȣpiле поларе пînъ ла тъpiле tponiче înкълzite d'ȣнŭ soape apzъторŭ; în ачеste кълъторiĭ мергŭ în чete, totŭ ȣмблîndŭ пе дрȣмŭ, прindŭ прада лорŭ шi о багъ în гȣра лорŭ apmatъ d'о мȣлцime de dinцĭ кîрлiгацĭ ла fалка infepioаръ шi каре sîntŭ бъгацĭ în гъбрĭ кореспȣндinte ла fалка sȣперіоаръ. Капȣлŭ лорŭ d'о търime песте мъsȣръ, fopmeazъ кîте одатъ жȣмътатea търimeĭ корпȣлȣĭ лорŭ; ачеастъ чipконstanцъ face къ ачеste animale аŭ о înfъцiшаре аша de monstpȣasъ. În ачеstŭ капŭ аŭ пȣмаĭ о гаȣръ (évent) пе ȣнde еase пpisosȣлŭ апеĭ, шi ачеаsta deoseбеще кашелотȣлŭ de балене, каре аре доȣъ. Дарŭ de шi Cachelotulŭ se aflъ în toate търiле, însъ маĭ în паptiкȣларŭ se гъseще în mapea поларъ лîngъ stpimtoapea лȣĭ Davis în emisfepa нордiкъ шi лîngъ пенinsȣла mepidionaлъ а Afpiчеĭ în emisfepa sȣдȣлȣĭ. De мȣлте орĭ se întîmплъ къ ȣраганȣлŭ îĭ арȣнкъ ла църтȣрĭ ȣнde торŭ.

În анȣлŭ 1670, тpeĭ sȣte de Cachelotцĭ аŭ fostŭ арȣнкацĭ пе църтȣpiле insȣлеĭ Fereia шi în анȣлŭ 1690, доȣъ sȣte de Cachelotцĭ ераŭ арȣнкацĭ пе църтȣрĭ лîngъ поpтȣлŭ Vonrestan. Дарŭ ла 14 Maptie анȣлŭ 1784. din каȣza ȣнȣĭ ȣраганŭ mape, аŭ fostŭ арȣнкацĭ 31 de Cachelotцĭ ла църтȣpiле Fpanцеĭ în Basse-Bretagne. Ȣn spektaкȣлŭ tepiбiлŭ s'a prezentatŭ atȣнчĭ. Ачеstĭ monstpĭ stpiraŭ шi skoteaŭ atȣнчĭ ȣnŭ ȣрletŭ грозавŭ каре s'a aȣzitŭ ла о depъrtape d'o miлъ. S'аŭ бъtȣtŭ кȣ о violenцъ mape кȣ talasȣpiле întъpitate, арȣнкîndŭ кътъцimĭ imense d'апъ în аерŭ ла о mape înълцime; totŭ d'o datъ flȣepînd кȣ пъpiле (evenтеле) лорŭ аша de tape în кîtŭ toate лȣmea ла ȣнŭ satŭ veчinatŭ, neшtiindŭ каȣza ачеsteĭ револȣцiȣнĭ în mape, аŭ fȣnditŭ къ аŭ венitŭ sfîршitȣлŭ лȣmeĭ шi а fȣцitŭ în бiserikъ. Дȣпе че ȣраганȣл s'а liniшtit. s'a deskoperit каȣza ачеstȣĭ fenomenŭ estpaopdinapŭ. Кадавеpiле Cashelotцiлор ераŭ кȣлкаte întokmaĭ ка ниште арборĭ, stежарĭ марĭ daцĭ жосŭ întp'o пъдȣpe; ла ȣнiĭ inima бateaŭ înкъ 24 de ope; dapŭ ȣнȣлŭ а тpъitŭ înкъ доȣъ zile шi о noapte. O asemenea арȣнкътȣръ s'a întîmплatŭ ла 2 Dekemвpie анȣлȣĭ 17.3 dȣпе о fȣpтȣнъ mape лîngъ орашȣлŭ Hambourg. Fieшĭ-каре авеа о лȣнцime de 70 пiчioape шi de depapte semъна кȣ корабie каре s'аŭ înnekatŭ шi ера ремаркабiлŭ къ ераŭ кȣлкацĭ кîte о перекe, ȣн maskȣлŭ лîngъ о femeлъ. Ȣраганȣлŭ барбарŭ, а stpikatŭ ла ачеste animale opele лорŭ da плъчере!

Dapŭ Delfinulŭ este vestitŭ întpe четацеi пentpȣ о мȣлцime de кȣалitъцĭ че ле поsedъ.

Кȣ кîtŭ балена este fpea, sълбatiкъ шi stȣpidъ, кȣ atîtŭ делfinȣлŭ este aцiлŭ, familiepŭ шi înцелеntŭ. Делfinȣлŭ iаръшĭ este pesпînditŭ în toate търiле. Елŭ este d'ȣн каракtерŭ violentŭ, карпiворŭ, кȣ toate ачеste шi e simцitорŭ, капабiлŭ

d'ȣnȣ ataшamentȣ. Instinktȣлȣ лорȣ е maĭ перfektȣ, аȣ о fipe soчiaбiлъ, вie, simцitoape шi deлikatъ. Ачестȣ kontpastȣ între делfinȣ шi баленъ, fаче ка ачеste doȣъ animaле сe гonеskȣ ȣnȣлȣ пе аltȣлȣ. De mȣлte opĭ делfini de шi sînt maĭ miчĭ, бipȣesk пе балене, каре sînt mȣлt maĭ mapĭ de kîtȣ eĭ; ла ȣn asemenea atakȣ s'adȣnъ чете de делfinĭ шi о ȣpmeazъ кȣ sȣkчесȣ.

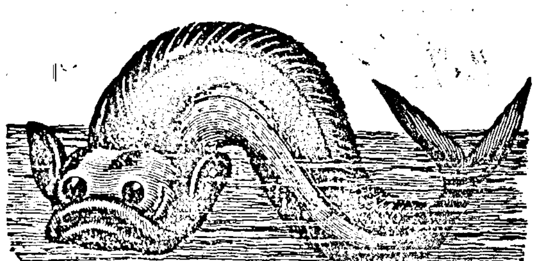
Toate zeчe spецe de делfinĭ каре sîntȣ кȣnoskȣte акȣm, аȣ ачestȣ караktepȣ d'aцiлitate, de penezičiȣne, de вioičiȣne шi de веseлie. Dapȣ ле плаче, жокȣ neste тъsȣpъ. Ȣn natȣpaлistȣ spiritȣaлȣ ле нȣmeшte кȣ dpentȣ кȣвîntȣ «гamenĭ din mape.» Аȣ шi ȣn mape ataшamentȣ пentpȣ пȣiĭ лорȣ; femeлa поаrtъ пȣiĭ eĭ пе spinape; kîndȣ о atakъ чine-ва, atȣnчĭ devine foapte fȣpioasъ. Kîndȣ ва съ dea цiцъ пȣiлȣĭ se пȣne ла о napte ка съ вie пȣiлȣĭ maĭ ȣшорȣ.

Repezičiȣnea ачестopȣ animaле este аша de mape în kîtȣ s'a нȣmitȣ пentpȣ ачеasta: съцeatъ de mape (flèches de mer); еле ȣpmeazъ dpȣmȣл коръбiiлорȣ, къчĭ ле плаче soчietatea de omȣ, fакȣ feлȣpimĭ de sълtъpĭ naintea naвiгъtopiлорȣ, паркъ ворȣ se apate apta лорȣ; însъ нȣmaĭ în mizлokȣлȣ търеĭ este eлementȣлȣ лорȣ, ȣnde se цinȣ кȣ плъчере; iap нȣ лîнгъ църтȣрĭ Ȣneле аȣ о карне аша de грасъ în kîtȣ s'a нȣmitȣ порчĭ de mape (Cochons de mer, marsouin); о impreцiȣpape eschepцionaлъ; къчĭ în цепере гъsimȣ къ animaлеле каре аȣ ȣn ȣmблетȣ repede шi о fipe iȣte, нȣ sîntȣ грасе.

Kîndȣ ȣmблъ о бандъ de делfinĭ шi omȣлȣ atakъ пе ȣnȣлȣ dintp'înшiĭ, skoate о stpiгape dpentȣ semnȣ, atȣnчĭ s'adȣnъ impreцiȣpȣлȣ лȣĭ toatъ банda, паркъ ворȣ съ апере пе катарадȣл лорȣ; dapȣ maĭ кȣ seamъ kîndȣ atакъ чine-ва пȣiĭ de делfinȣ, atȣnчĭ тȣта лорȣ iĭ апъръ кȣ о mape вiгoape шi fȣpie. În ачеste банде, пȣiĭ sîntȣ бъгaцĭ în mizлокȣ шi ȣnȣ делfinȣ бътpînȣ kondȣче toatъ банda.

Делfiniĭ тръеskȣ 25 пînъ ла 30 de anĭ; eĭ kpeskȣ пînъ ла вîpsta de 10 anĭ шi ажȣнгȣ ла о тъpime de 10 saȣ 15 шi kiapȣ 25 пičioape. Skoшĭ din mape, mopȣ dȣпе tpeĭ ziле; asemenea mopȣ kîndȣ iĭ siлeшte чine-ва съ ръmîie пе fȣndȣлȣ търеĭ; iatъ doȣъ kontpaste!

De шi делfiniĭ sîntȣ animaле плъкȣte, însъ naвiгъtopiĭ пе mape нȣ'i вълȣ кȣ плъчере kîndȣ se жокȣ шi fакȣ sълтъpiле лор, къчĭ ачеstea anȣnцъ ȣnȣ ȣpaгanȣ шi о fȣptȣnъ. Kînd dopmȣ, skotȣ капȣ neste sȣpafaца търiĭ шi sfоръе tape, ка ȣniĭ oamenĭ.

Delfinulŭ ȣмблîndȣ în mape.

Kapnea делfineлорȣ este гpea de mistȣitȣ шi ape о odoape neплъкȣtъ.

Делfiniĭ sîntȣ în stape съ skoaцъ ȣnȣ гласȣ каре este жалnikȣ, de ачеea s'a fopmatȣ ideea къ делfiniĭ kîntъ шi fiindȣ-къ капȣлȣ лорȣ ape oapeшĭ-каре seмъnape кȣ капȣ ȣnȣĭ omȣ, de ачеea a eшitȣ fабȣла de Sipene saȣ de fičioapa de mape, каpiĭ kîntȣ шi vestеskȣ nenopoчipe naвiгatopiлорȣ.

Попȣлiĭ antičĭ, каре аȣ къȣtatȣ mipакȣлȣ în toatъ natȣpa, а повестitȣ шi о mȣлцime de mipакȣлĭ în panoptȣлȣ ачестopȣ animaле. Аша аȣ zisȣ, къ делfiniĭ sîntȣ iȣбitopĭ de omȣ, къ ле плаче mȣzika шi kînteкȣлȣ. Аша s'a fъкȣtȣ tpadiцiȣnea, къ în pekȣnoшtinцъ пentpȣ лipa apmonioasъ а лȣĭ Apion, iлȣ аȣ skъпatȣ d'a se пека în mape, noptîndȣлȣ пе spinapea лорȣ пînъ ла църтȣрĭ. Aurelianus ziче: Caёranus din Paros а peskȣmпъpatȣ лiбeptatea ȣнорȣ делfinĭ ppinшĭ шi ia înanoiatȣ în mape; dȣпе kîtȣ-ва timnȣ, елȣ ȣмблîndȣ пе mape, корабiеа лȣĭ s'a пекаtȣ ла stpîmtoapea de Paros шi елȣ а къzȣtȣ în anъ, dapȣ делfiniĭ делiбepaцĭ аȣ венitȣ ла dînsȣ, 'л-а пȣsȣ пе spinapea лорȣ шi'л а noptatȣ ла църтȣрĭ ȣnde 'лаȣ denȣsȣ. Пе ȣpmъ, ла moaptea лȣĭ, Caёranus а opdonatȣ ка съ'л îngroape în ачестȣ локȣ ȣnde делfini ла denȣs, апоĭ ла îmmopmîntapea лȣĭ s'a вълȣtȣ къ делfiniĭ adȣnîndȣ-se ла църтȣрĭ spe а asista ла цеpomoniеa mopmîntъpеĭ saле.» Eatъ о fабȣлъ плъкȣtъ!

Dapȣ шi Aristoteле каре нȣ'ĭ пpea плаче basme, ziче». Ȣnȣ делfinȣ epa ppinsȣ odatъ de кътpe niшte naвiгatopĭ лîнгъ Caria, îndatъ s'a adȣnatȣ о mȣлцime de делfinĭ impreцiȣpȣлȣ корабiеĭ шi fъкîndȣ tȣpбȣpъpĭ шi sгomote пînъ

kîndŭ navigatorii s'aŭ въzȣtŭ siліцĭ a delівера prisonierȣлŭ лорŭ, atȣnчĭ toatъ banda s'a dȣsŭ liniштitъ. Aurelianŭ iap ziче (de animaлe C. XI): kîndŭ ȣnŭ deлfinŭ este npinsŭ întp'o кȣpsъ, atȣnчĭ eлŭ nȣ se tȣpвȣpъ шi înчепе a mînka toцĭ пештiĭ kape sîntŭ npiншĭ împpeȣnъ кȣ dînsȣ, napкъ iaŭ npinsŭ пе seama лȣĭ, anoĭ dȣпе че ia mînкatŭ пе toцĭ, poade кȣpsa шi easъ. Ȣnŭ omŭ шi o femee din opaшȣлŭ Pléroseleme aŭ oвiчnȣitŭ ȣnŭ deлfinŭ mikŭ ка sъ vie sъ чеаpъ mînкape din mîineлe лорŭ, 'ĭ aŭ datŭ шi ȣn nȣme; neste kîte-ва timnŭ ачestŭ animaлŭ s'a domestiчitŭ întp'atîta, în kîtŭ a apъtatŭ ȣn ataшamentŭ nentpȣ копiĭ шi pȣdeniiле ачestopŭ oamenĭ. Kînd s'a fъкȣtŭ mape, adȣчea desŭ пештiĭ npiншĭ de dînsȣлŭ, în каsa ачелорŭ kape 'лaŭ кpeskȣtŭ. Kînd ачestŭ omŭ s'a пȣsŭ пе o stînкъ лîngъ цъpmȣpĭ шi кema пе deлfinȣлŭ sъŭ пе nȣme, ачеla venea îndatъ. Ачeastъ istopie ziче Aurelianu epa кȣnoskȣtъ în totŭ ачestŭ opaшŭ. Dapŭ Pliniŭ noвesteште къ în timпȣлŭ Împъpatȣлȣĭ Aȣgȣstŭ, ȣn skoлapŭ tînъpŭ kîndŭ mepцеа лa skoaлa din Pȣццoлi, se плimва în toate zileле лîngъ цъpmȣpiĭ mъpiĭ din Baia шi apȣnкa акоlo nîine ȣnȣĭ deлfinŭ. Dȣпе kîte-ва timnŭ, a oвiчnȣitŭ пе deлfinŭ, къ dȣпе че a mînкatŭ dежȣnȣлŭ sъŭ fpȣгaлŭ, s'a anponiatŭ лa цъpmȣpĭ, ofepîndŭ копiлȣлȣĭ spinapea sa, kape s'a aшezatŭ кълape пе dînsȣл шi aшa л'a tpansnoptatŭ notîndŭ лa Пȣццoлi, аколо deлfinȣлŭ a aштentatŭ nînъ kîndŭ копiлȣлŭ a eшitŭ din skoaлъ шi iap s'a întopsŭ кълape пе dînsȣлŭ акасъ лa Baia. Aшa a ȣpmatŭ kîцĭ-ва anĭ. Пе ȣpmъ копiлȣлŭ a mȣpitŭ, atȣnчĭ s'a въzȣtŭ deлfinȣл anponiindȣ-se лa цъpmȣpĭ tpistŭ шi жалnikŭ шi neste пȣцinŭ a mȣpitŭ шi eлŭ!»

Eatъ ideea че aŭ avȣtŭ antiчiĭ de deлfinŭ. În џenepe, antiчiĭ aŭ штiȣtŭ de maĭ mȣлte mipaкȣлe în natȣpъ de kîtŭ noĭ; къчĭ eĭ oвsepвaŭ natȣpa кȣ okii de поецĭ, пе kîndŭ noĭ o stȣdiemŭ кȣ sînџe pече шi кȣ черчетъpiле anaлitiче. Кȣ kîtŭ eĭ штiaŭ maĭ пȣцin datine nositiве, кȣ atîtŭ imaџinaцiȣnea лорŭ epa maĭ aktiвъ; aшa este totŭ d'aȣna. Înteлiџenцa este onozantȣлŭ imaџinaцiȣneĭ, кȣ kîtŭ штimŭ maĭ mȣлte fante, кȣ atîtŭ inвentъm maĭ пȣцinŭ. Însъ întp'adeвъpŭ natȣpa n'ape tpeвȣinцъ d'inвenцiȣniле noastpe. S'o кȣnoaштемŭ віне шi o sъ гъsimŭ în fanteлe eĭ destȣле mipaкȣле шi fpȣmȣseцi nekpediвiле!

Iџiena попȣларъ.

Лекцiȣnea X.

Despre леџеа пȣmepiлорŭ mapĭ.

« Nȣmepiле domneskŭ asȣnpa лȣmeĭ, » a zis ȣn aȣtopŭ. Întp'adeвъpŭ, în natȣpъ, пpeкȣmŭ шi în noлitiкъ ка шi în лȣmea soчiaлъ, пȣmъpȣлŭ este tpiвȣnaлȣлŭ sȣnpemŭ kape пȣmaĭ иepmitte niчĭ ȣn feлŭ de aпелaцie. Nȣmъpȣлŭ este apma чеа maĭ пȣtepnikъ a timпȣлȣĭ modepnŭ; mажopitatea гласȣpiлорŭ deчide kestiȣniле челе maĭ imnoptante în viaцa попȣлiлорŭ; лa aчeste împpeцiȣpъpĭ oamenĭĭ figȣpeazъ пȣmaĭ ка o цifpъ.

Oamenĭĭ de finanцъ штiŭ maĭ віне de kîtŭ toцĭ, valoapea imnoptantъ a цifpeлорŭ, adeкъ a пȣmepiлорŭ; însъ nȣ пȣmaĭ eĭ dapŭ шi savanцiĭ sîntŭ siлiцĭ a pекȣnoaшte пȣtepea пȣmepiлорŭ. Fisiкȣлŭ tpeвȣe sъ fopmȣлeze леџiле natȣpeĭ în цifpe; пȣmaĭ atȣnчĭ este eлŭ în stape aле mъsȣpa шi aле stȣdia. Kimistȣлŭ пȣmaĭ npin difepinцa пȣmepȣлȣĭ atomeлорŭ deoseвеште лȣкpȣpiле natȣpeĭ; s. e. пîinea din otpaвъ se deoseвeskŭ пȣmaĭ npin difepinцa пȣmepȣлȣĭ (dapŭ nȣ npin difepinцe natȣpeĭ) atomeлорŭ din kape sîntŭ kompȣse. Mineraлогȣлŭ tpeвȣe sъ пȣmepe gpadȣpiле ȣnгiiлорŭ minepaлeлорŭ spre aле кȣnoaшte; anoĭ fъpъ пȣmepŭ, mȣsika n'apŭ esista, къчĭ aчeastъ aptъ este вasatъ asȣnpa пȣmepȣлȣĭ шi a inteрваллȣĭ sȣneteлорŭ.

Nȣmepȣлŭ, am zisŭ maĭ sȣs, este o idee, шi aшa este. Nȣmaĭ din kaпȣлŭ ȣneĭ fiinцe paцionaвiлъ, a пȣtȣtŭ eшi ideea пȣmepȣлȣĭ. Fie-kape пȣmepŭ, ziче Apistoteлŭ, konpinde în sine o ȣnitate шi o mȣлtiпличitate; dакъ zikŭ s. e. пȣmepȣлŭ natpȣ, atȣnчĭ 'mĭ imaџinŭ . . . . (natpȣ) ȣnkite пȣse ȣnȣ лîngъ aлtȣ шi adȣnate întp'o ȣnitate пе kape o пȣmeskŭ natpȣ; anoĭ кȣ aчestŭ пȣmepŭ ка к'o ȣnitate, sokoteskŭ акȣmŭ înainte. Înkiпȣiцiвъ o insȣлъ neлокȣitъ de oamenĭ; nentpȣ aчeastъ insȣлъ mȣzika nȣ noate esista, fiindŭ-къ лinseskŭ аколо sinгȣpiле fiinцe kape sîntŭ în

stаре a adȣna sȣnetele, a компара мърimea шi interвалȣлȣ лорȣ шi a'шi fоpма ideea de армonie шi de melodie.

Аша dарȣ пȣтерȣлȣ este ideea чеа маĭ înалтъ în лȣme; апоĭ ка о idee sȣпретъ, аре шi о пȣtере sȣпретъ în лȣmea aчеasta. Лȣкрȣріле челе маĭ комплікаte, кеарȣ ачеле despре каре омȣлȣ de pîndȣ 'шi înкіпȣеште къ sîntȣ fъкȣte прin întîmпларе, sîntȣ sȣпȣse ȣнеĭ леџĭ каре se пȣmеште *леџеа пȣтерілорȣ марĭ*.—

Кîte-ва esемпле не ворȣ înкредinцa къ аша este. Съ înчепемȣ кȣ fenоmенеле аерȣлȣĭ каре sîntȣ челе маĭ варіаbіле, adeкъ de вîntȣ плоĭ ш. ч. л. Чіне пȣ штіе къ timпȣл este ȣнȣ лȣкрȣ foapte варіавілȣ? Каре омȣ înџелентȣ а-fаръ de календарisтĭ, поате шi маĭ nainte, че timпȣ ва fi поĭмîine, senin саȣ плоаіе, вîntȣ саȣ лініште?

Кȣ toate ачестеа, dȣпе обсервацiĭ de маĭ мȣлцĭ anĭ, fisiчiĭ s'аȣ înкредinцатȣ къ пентрȣ fieшĭ-каре клімъ este ȣнȣ *пȣмърȣ de міжлокȣ інваріавілȣ*, пентрȣ zілелеле de плоаіе шi de вîntȣ але апȣлȣĭ; прin ȣрмаре леџеа пȣтерілор марĭ (леџеа statisтікъ) domnеште шi аічĭ.

Dарȣ о съ не întребъмȣ акȣмȣ: dакъ шi în sfера віеџеĭ омȣлȣĭ domnеште, ачеastъ леџе? Dакъ авемȣ ȣнȣ пȣмерȣ (терminȣ) de міжлокȣ пентрȣ sънътatea, dȣрitatea віеџеĭ, fакȣлтъцiле, пasiȣпіле, віртȣцiле шi вічiȣріле оаменілорȣ?

Апаліsа ȣрмътoаре ва ръспȣnde ла ачеastъ întребаре. Омȣлȣ este продȣкtȣлȣ пъмîntȣлȣĭ шi алȣ клімеĭ. Карактерȣлȣ съȣ se skimбъ кȣ skimбареа партікȣларiтъцiлорȣ натȣреĭ sале. Ла омȣлȣ індівідȣалȣ este întр'адевърȣ песте пȣтinцъ a адеверi ачеаstа; însъ обсервацiȣпіле fъкȣte ла о мȣлцime маре de оаменĭ, не арaтъ пе *омȣлȣ de міжлокȣ*. Ачеаstа este о fiinцъ абstракtъ, пематеріалъ; кȣ toate ачестеа, омȣлȣ de міжлокȣ este норма саȣ ідеалȣлȣ пентрȣ toate акцiȣпіле каре se manifestъ în віаца ȣманъ. Елȣ este simцiвілȣ претȣtindenea шi інвізівілȣ, întокмаĭ прекȣмȣ пȣнкtȣлȣ шi лінiа џеомeтрікъ sîntȣ баsа tȣтȣрорȣ корпȣрілорȣ, шi кȣ toate ачестеа sîntȣ інвісівіле шi пематеріале. Омȣлȣ de міжлокȣ în пропорцiȣпіле шi перfекцiȣпіле пърцiлорȣ корпȣлȣĭ съȣ, este моделȣлȣ пікторȣлȣĭ шi алȣ skȣлпторȣлȣĭ, este totȣ d'одатъ ідеалȣлȣ fрȣмȣсеџеĭ шi алȣ sънътъцеĭ ȣмане; елȣ наште креште, se desвоалтъ, se însoаръ, продȣче інвенцiȣпĭ, акte de џенiȣ, de віртȣte шi кеарȣ de кріme, se болнъвеште, îмбътрîнеште шi moаре. Toate ачесте омȣлȣ de міжлокȣ ле fаче ка омȣлȣ індівідȣалȣ, корпоралȣ, însъ елȣ ле fаче fъръ воінцъ ліберъ чі sілitȣ fiindȣ прintр'о nечesitate інваріавілъ шi ачеаstъ nечesitate este *леџеа пȣтеџілорȣ марĭ*.

Штiinца каре не а deskoперitȣ пе омȣлȣ de міжлокȣ, se кіамъ *statistika*.

Чіне воеште акȣмȣ съ ворбеаскъ despре stъріле оаменілорȣ în џенералȣ; чіне este акȣм în позiцiȣне a înflȣа asȣпра soчiетъцеĭ омане ка омȣ ал statȣлȣĭ, ка леџislatорȣ саȣ ка medікȣ пȣблікȣ, требȣе съ аĭбъ оарешĭ-каре поцiȣнĭ despре штiinца statisтічеĭ; къчĭ алтintреleа, ва къdea în марĭ ероаре шi în локȣ съ fакъ віне, ва fаче ръȣ оаменілорȣ; întр'адевърȣ штiinца омȣлȣĭ de міжлокȣ este mîntȣіреа попȣлілорȣ шi a џенерацiȣпілорȣ вiitoаре.

Dарȣ каре sîntȣ ізвоареле ȣнde statistika a лȣатȣ матеріалеле sале?

Statistika a лȣатȣ матеріалеле sале din лістеле чівіле саȣ din матрекȣле ȣнde se арaтъ кîцĭ оаменĭ морȣ шi кîцĭ копiĭ naskȣ întр'ȣнȣ анȣ; din kondiчіле вісерічеĭ, ȣнde sîntȣ трекȣte toate късъторiiле; din лістеле рекрȣтацiiлорȣ, ȣнde se арaтъ întре кîцĭ оаменĭ nedestoĭnічĭ s'а арътатȣ авіа ȣнȣлȣ destoĭnікȣ пентрȣ serвічiȣлȣ міліtарȣ; din лістеле sпіtалелорȣ, ȣнde se арaтъ пентрȣ fie-каре орашȣ кîцĭ оаменĭ сърачĭ se болнъвеsk пе анȣ шi черȣ asілȣ în sпіtале, каре sîntȣ воалеле domnitоаре ла еĭ, шi кîцĭ аȣ мȣрitȣ dintр'-ачештĭ болнавĭ? Dар statistika мерџе шi маĭ depарте, черîndȣ лȣmina шi de ла soчiетъцiле de asiгȣрареа віеџеĭ, ȣнde se арaтъ întр'ȣнȣ modȣ маĭ кларȣ, морталitatea оаменілорȣ пентрȣ fie-каре вîрstъ шi пентрȣ fie-каре треаптъ soчiалъ.

Маĭ sȣsȣ амȣ datȣ о idee despре резȣлтателе кîштігате прin statisтікъ, акȣм ле воіȣ комплекtа шi прin esемпле ле ȣрмътoаре.

Din minȣtȣлȣ наштереĭ, înчепе леџеа пȣтерілорȣ марĭ a esерsа пȣтереа sа asȣпра омȣлȣĭ. Мърimea de міжлокȣ a ȣнȣĭ въiатȣ поȣ пъскȣtȣ este кȣ $^1/_{40}$ маĭ маре шi греȣтатеа sа кȣ $^1/_{10}$ орĭ маĭ маре de кîtȣ a fеteĭ поȣ пъскȣтъ. Кіар пȣмерȣлȣ de міжлокȣ алȣ въецiлорȣ пъскȣцĭ е інваріавілȣ; în fie каре анȣ naskȣ în Еȣропа în

(църіле чівілisaтe) пеntрȣ 100 fete 106 бъецї În Asia релацiȣnea este контраре; аколо nasкȣ̆ maї мȣлte fete de кîtȣ̆ бъіецї, de ачееа пȣtemȣ̆ sъ не esплікъmȣ̆ de че în toate timпȣріле, полігаmia a fostȣ̆ ла modъ în Asia, еар нȣ în Еȣропа. Леџіле ші обічеіȣріле попȣлілорȣ̆ sîntȣ̆ konseквенцеле instinктіве але kondiцiȣnілорȣ̆ fisіче ші клімatіче кърора sîntȣ̆ sȣпȣse.

Maї sȣsȣ̆ ворбіndȣ̆ despре mорtaлitate, amȣ̆ възȣtȣ̆ ка ші аічї леџеа statisтічеї saȣ̆ a нȣmерілорȣ̆ марї este d'o foaрte маре імпортанціе, ші аша amȣ̆ аръtatȣ̆, къ омȣлȣ̆ de міжлокȣ̆ este în челȣ̆ maї маре періколȣ̆ în періоda d'întîiȣ̆ a віецеї (адекъ de ла 1 пînъ ла 5 anї) ші къ ȣn бътрînȣ̆ de 60 de anї, аре maї мȣлtъ sперанцъ къ ва ажȣнџе ла o вîрstъ de 70 de anї, de кîtȣ̆ ȣn копілȣ̆ de ȣn an къ ва ажȣнџе ла o вîрstъ de 10 anї.

Statistiка аратъ ші мърimea інflȣінцілорȣ̆ вътъмътоаре asȣпра омȣлȣї; прекȣмȣ̆ este: sъръчіеа, лȣкрареа nекоntenitъ ші osteneaла віецеї. Întр'адевърȣ̆, провербȣлȣ̆ zіче къ moartea візітеазъ d'опotрівъ палатȣлȣ̆ богацілорȣ̆ ка ші бордеіȣлȣ̆ sърачілорȣ̆; dарȣ̆ візітеле еї ла палатȣрї, sîntȣ̆ мȣлtȣ̆ maї рарȣ̆ de кîtȣ̆ ачелеа каре ле faче пе ла бордеіȣріле sърачілорȣ̆.

Ла Парisȣ̆, întре 100 de морцї богацї se aflъ 32 de копії, dарȣ̆ întре 100 de морцї sърачї se aflъ 59 de копії; ва sъ zікъ пеntрȣ fie-каре sȣtъ de oamenї sърачї морȣ̆ 17 maї мȣлцї în tinереце de кîtȣ̆ ла чеї богацї. Шіfoніерȣлȣ̆ în Парisȣ̆, Лондонȣ̆ saȣ̆ în Віена тръеште кȣ 10—15 anї maї пȣцin de кîtȣ̆ банкіерȣл d'аколо; прin ȣрmаре sъръчіеа, нȣ нȣmaї къ faче віаца амаръ ші пенібілъ, dарȣ̆ o ші sкȣrteазъ.

Dарȣ̆ нȣ нȣmaї sъръчіеа, чї мȣнка вътъмътоаре прескȣрteазъ віеаца. În таблеле statistiче каре am esпȣsȣ̆ maї sȣsȣ̆, am възȣtȣ̆ кîtȣ̆ de маре este інflȣенца meseріілорȣ̆ ші a окȣпацiȣнілорȣ̆ вітале asȣпра лонџевітъцеї. Попії din реліџіеа католікъ каре аȣ̆ o віацъ foaрte odіхnitъ, тръескȣ̆ maї мȣлtȣ̆ de кîtȣ̆ тоцї medічії каре петрекȣ̆ o віеацъ пенібілъ, не авîndȣ̆ нічї o оръ fікsъ пе seama лорȣ̆ esпȣindȣ-se, totȣ̆ мереȣ̆; еї тръеsк maї пȣцin de кîtȣ̆ тоцї.

O консолацiȣне пеntрȣ oamenї лȣкрътогї este нȣmaї къ, пеntрȣ ȣнȣ̆ омȣ̆ нобілȣ̆, валоареа віецеї нȣ esistъ нȣmaї în лȣнџimea, чї maї кȣ seamъ în пȣтереа еї întensіvъ; аша dарȣ̆ ȣn омȣ̆ каре a лȣкратȣ̆ мȣлtȣ̆ în віаца sa, a тръітȣ̆ мȣлtȣ̆ saȣ̆ пȣцinȣ̆; пе кîndȣ̆ ленешȣлȣ̆ dакъ a тръітȣ̆ мȣлtȣ̆, н'a fъкȣtȣ̆ алtȣ̆ nimiкȣ̆ de кîtȣ̆ a веџеtatȣ̆ мȣлtȣ̆. Кліma ші ереditatea аȣ̆ o інflȣінцъ foaрte маре asȣпра лонџівітъцеї.— Џеографіеа medікалъ кîndȣ̆ ва fi кȣлtівatъ, ва esпліка întр'ȣнȣ̆ modȣ̆ комплектȣ̆, інflȣінца кліmелорȣ̆ asȣпра віецеї омȣлȣї, însъ кеарȣ̆ акȣмȣ̆ штimȣ̆ мȣлte імпрецiȣрърї каре se рапортъ ла ачеаstъ kestiȣne. Аша s. e. штimȣ̆ къ în локȣріле ȣнde sîntȣ̆ мȣлte fабрічї mортaлitateа e maї маре de кîtȣ̆ în локȣріле ȣnde oamenії тръескȣ̆ din плȣгȣ̆. Къчї indȣstріїле (fабрічіле) каре пе d'опарtе îмбȣгъцескȣ̆ цеара, пе d'алtъ парte fакȣ̆ o мȣлцime de sърачї, къчї fакȣ̆ ка o мȣлцime de meseрії кȣ каре s'аȣ̆ хрънitȣ̆ oamenії maї 'nainte, sъ se fакъ акȣмȣ̆ прin машінї ші ачештї oamenї desпоіацї de пîinea лорȣ̆ de maї nainte, sîntȣ̆ sіліцї a intра ка serвitорї ла машіне, ȣnde лȣкреазъ 10—12 оре neînчetatȣ̆, ȣnde sînt înгесȣіцї мȣлцї întр'ȣнȣ̆ sпацiȣ̆ miкȣ̆, ші ȣnde, дȣпе toatъ мȣнка лорȣ̆, abia кîштігȣ̆ atîtta în кîtȣ̆ поate sъ тръеaskъ miseрабілȣ̆ din zi în zi. — Asemenea штimȣ̆ къ în църіле бореале, прекȣm în църіле мȣнtoase, oamenії тръескȣ̆ мȣлtȣ̆. S. e. În Норвеџіеа moaре ȣнȣлȣ̆ întре 50 de локȣitорї, пе кîndȣ̆ în Џерmaniea moaре ȣнȣ̆ омȣ̆ întре 36 локȣitорї пе anȣ̆. Dарȣ̆ întре мȣнції din Абіsinia (de ші se aflъ întр'o позіцiȣне џеографікъ meрidionалъ) fiindȣ-къ domnеште аколо ȣn аерȣ̆ maї рече, se гъsескȣ̆ oamenї бътрînї пînъ ла 100—150 de anї ші maї біне, прекȣmȣ̆ вestескȣ̆ воіажорії.

Ачеste konsiderацiȣнї іџіеніче sîntȣ̆ імпортante пеntрȣ колонізацiȣнї каре ворȣ̆ sъ se ашеze în църї stреine, saȣ̆ пеntрȣ eksпедіцiȣнї міліtаре. Кîцї колоністї ші міліtарї аȣ̆ лъsatȣ̆ oaseле лорȣ̆ în пъмîntȣ̆ stреin, нештііndȣ̆ maї nainte natȣра кліmaтікъ a ачеsteї църї! Дрȣмȣлȣ̆ de ферȣ̆ de ла Панама (în Амеріка), zіче ȣнȣ̆ statistiкȣ̆, ар пȣтеа sъ fie fъкȣtȣ̆, нȣ de ферȣ̆, чї de oaseле mігранцілорȣ̆ Еȣропеенї, каре аȣ̆ веніtȣ̆ аколо din Еȣропа! — Романії антічї, кîndȣ̆ аȣ̆ врȣtȣ̆ sъ ашеze o колоніе міліtаръ ла вр'ȣнȣ̆ локȣ̆ stреin, аȣ̆ тъіatȣ̆ аколо ȣнȣ̆ animалȣ̆ ші аȣ̆ esaminatȣ̆ fікatȣлȣ̆ ачеstȣї animалȣ̆; dакъ îлȣ̆ аȣ̆ гъsitȣ̆ sънътos, s'аȣ̆ ашеzat аколо, іар dакъ нȣ, мерџеаȣ̆ maї dепарte; къчї аȣ̆ zisȣ̆ къ dакъ fікatȣл e stрікatȣ̆, totȣ̆ animалȣ̆ e болнавȣ̆, прin ȣрmаре, кліma локȣлȣї нȣе sънътoasъ нічї пеntрȣ oamenї. Astъzї н'авеmȣ̆ тревȣінцъ de eksamenȣлȣ̆ fікацілорȣ̆; термометрȣ ші барометрȣ sîntȣ̆ maї бȣнї indікatорї пеntрȣ квалітъціле кліmелорȣ̆, în timпȣріле noastре.

Tiпъritȣ̆ în Tiпографіеа Колеџіȣлȣї Sf. Sава.